

Matkakertomus työharjoittelusta Sambiassa

Opiskelija Helmi Mentula, Hämeen ammattikorkeakoulu

Mistä on kyse

Olin kesällä 2006 Käymäläseura Huussi ry:n vapaaehtoisena tekemässä alkukartoitusta Sambiaan suuntautuvassa kehitysapuhankkeessa. Projekti kestää suunnitelmien mukaan kolme vuotta. Siitä kerrotaan enemmänkin yhdistyksen nettisivuilla www.huussi.net.

Tehtävänäni oli suorittaa tutkimuksia sanitaation nykytilasta alueella, eli ottaa selville, mitä siellä tiedetään tai uskotaan vessatekniikasta ja hygieniasta ja sen sellaisesta. Keräämieni tietojen pohjalta sitten pitäisi miettiä, miten jatkossa edetään.

Projektialue oli nimeltään Kaloko. Tai oikeastaan se oli Luansobe-Luankuni. Kaloko on vain yksi pieni osa sitä, mutta koska siellä toimii alueella vaikuttavan paikallisen avustusjärjestön päämaja, nimi on levinnyt tarkoittamaan myös koko aluetta. Se sijaitsee Copperbeltin provinssissa, noin 90 km Ndolasta etelään ja noin 300 km Lusakasta pohjoiseen. Hanke-alueella on muutama koulu sekä klinikka ja pari markettia tai suomalaisittain toria. Siellä asuu noin 10 000 ihmistä.

Pinta-alaa Luansobe-Luankunissa oli ihan reippaasti, enkä päässyt käymään kaikkialla. Pyöräily tiedonkeruumatkoilla vei poikkeuksetta tuntikausia. Kaukaisimmat paikat taisivat olla ~25km päässä. Kuntia tai kyliä oli yhdeksän. En oikein tiedä, miten kääntäisin suomeksi sanan community, joka siis oli jokin alue, missä oli monia kyliä, joissa taas oli farmeja, mutta ei kuitenkaan se, mitä täällä ymmärretään kunnalla.

Työnteko

Minulle oli säilytetty masentavan tärkeä tehtävä; monien asioiden selvittäminen. Jotain onnistuinkin saamaan tietooni. Pääasiallinen työvälineeni oli kyselylomake, joka sisälsi yli 20 kysymystä. Niiden määrä vähän vaihteli lomakkeen eri versioiden myötä. Kaikkiaan täytettyjä lomakkeita tuli kerättyä 149 kpl. Oikeastaan keräsin 150, mutta hukkasin yhden. Sitten viime hetkellä laitoin erään tuttuni täyttämään vielä yhden, mutta hän otti sen kotiinsa mukaan, eikä ehtinyt saada sitä palautetuksi. Otos on itse asiassa säälittävän pieni, kun vertaa arvioituun 10000:een asukkaaseen, mutta vessojen määrä varmasti on paljon ihmismäärää vähäisempi, joten kaikkia ei ole ollutkaan mitään järkeä haastatella. Pyrimme projektiassistenttini kanssa haastattelemaan vain yhtä ihmistä yhdestä taloudesta.

Osan vastauksista keräsimme ajamalla satunnaisiin kyliin talojen pihalle ja esittämällä kysymykset jollekulle, joka halusi vastata. Usein paikalle kertyi koko talonväki heittelemään kommentteja varsinaisen vastaajan puolesta. Ihan hyvä vaan, että aiheesta syntyi keskustelua. Osa vastauksista taas metsästettiin klinikalta tai koululta käyviltä henkilöiltä. Pari kertaa lähetimme etukäteen viestin, että porukkaa kerääntyisi chief's campille (taas yksi sana, jolle en keksi suomalaista vastinetta), ja

täytimme lomakkeita sarjatyönä. Koska meneillään oli muitakin projekteja samaan aikaan, minä ja projektiassistenttini liikuimme toisinaan kimppekäydillä muiden kanssa, mikä tavallaan vaikeutti asioita, tavallaan taas säästi polttoainetta.

Tulkaava projektiassistentti oli ehdottoman välttämätön. Hän haastatteli puolestani ihmisiä, minä vain istuin vieressä ja kirjoitin, paitsi että jotkut ihmiset kirjoittivat mieluummin vastaukset itse. Välillä assistentti ei tuntunut kyllä itsekään tietävän, mitä puhui. Varmaankin aloitimme itse haastattelut liian aikaisin, sillä hän ei ollut vielä silloin saanut projektisuunnitelmaa, eikä Hygienia- ja sanitaatio-opasta kehitysmaissa työskenteleville. Myöhemmin hän yritti korjailla ja ohjailla ihmisten puheita. Vastausten tyyppi muuttuu ajan myötä aika räikeästi juuri tämän takia. En tahdo häntä silti parjata, sillä hän on hyvä ystäväni ja auttoi minua paljon.

Tätä varsinaista työntekovaihetta edelsi noin kuukauden joutenolo, jolloin en saanut paljoakaan aikaiseksi. Silti stressasin kovasti ja yritin tehdä jotakin. Totuttelin ympäristöön, päättäsin englannin kieltä, luin asiaan löyhästi liittyviä papereita ja piirsin ja olla öllötin. Kaloko Trust Zambian piällysmiäs oli käymässä Lusakassa, eikä heti kerinnyt organisoimana mitään, mutta kun hän tuli takaisin, sain lopulta aloitettua lomakkeen tekemisen ja se avustajakin määrättiin minulle pelastamaan kesäni. Heinäkuun alkupuolelta elokuun puoleen väliin kerättiin enemmän tai vähemmän ahkerasti niitä tietoja. Sairastelu esti sen vähän väliä.

Kun tavoitteeksi asettamani 150 lomaketta oli kerätty, otin pienen loman ja matkustin turistioppaaksi äkkiä muuttuneen projektiassistenttini kanssa Viktorian putouksille. Sieltä palattuamme olin vielä 2 viikkoa Sambiasa. Analysoin aikani kuluksi kyselyn tuloksia, mutta en nähnyt syytä laittaa niitä sellaisenaan tietokoneelle. Kumminkin kysymykset oli aseteltu sellaisiksi, että vastaukseksi saattoi halutessaan jutella ummet lammet, ja niin toisinaan oli tehty. Kirjoitin kyllä raporttia, jossa oli summattu joidenkin kysymysten tuloksia. Sen lisäksi piirtelin karttoja.

Työhön kuului myös varusteiden ja ruoan hankkimista Ndolasta. Sinne mentiin periaatteessa kerran viikossa, keskiviikkoisin. Käytännössä sinne mentiin milloin sattui, sillä aina joskus jollekin tuli yllättäviä ja kiireisiä menoja ja joskus bensa oli totaalisen lopussa ja sitä piti mennä hankkimaan suunniteltua nopeammin. Yhdellä reissulla ostin 2 kappaletta polkupyöriä, jotta enimmiltä paikallisilta kuljetusongelmilta vältyttäisiin. Se oli hyvä idea, mutta ei valitettavasti omani.

Toinen tärkeä työväline olivat toimiston tietokoneet, joita toisinaan tarvitsin ja joskus jopa onnistuin käyttämään. Kartan piirtoon ja tulosteluun käytin toimiston papereita.

Ihmisten suhtautuminen

Kyllä kohtasin Sambiasa rasismia, mutta jos vain mahdollista, se oli hyväntahtoista sellaista. Valkoisia yleensä pidetään kävelevinä kassakaappeina, joista voi saada hyötyä olemalla heille ystävällinen. Pysin rohkaisemaan tätä käsitystä ja olemaan hyödyksi ystäväni. Haitaksi taisin silti enemmän olla.

Olisivatko muuten suomalaiset lapset tulleet nauraen tökkimään koulussaan vierailevaa tummaihoista ja olleet innoissaan siitä, että tuollaisiakin ihmisiä on oikeasti olemassa? Lapsia oli suhtautumisen puolesta kolmea lajia; osa meni piiloon minut nähdessään, osa tuli seisomaan viereeni riviin ja tuijottamaan valtavilla mustilla silmillään ja Kalokolaiset pyysivät minulta jatkuvasti tavaroita.

Monet ihmiset olivat iloisia kun kuulivat, että en ole Isosta Britanniaasta. Siirtomaa-aikaisia kaunoja oli vielä runsaasti olemassa, yllättävän vähän kuitenkin. Useimmista oli hauskaa tavata joku, joka puhui huonompaa englantia kuin he itse. Omasta mielestäni oli ainakin virkistävää, jos sellaisen ihmisen satuin kohtaamaan – aina siihen asti, kun kanssani olisi pitänyt oikeasti puhua jotain tärkeää.

Kyllä sambialaiset ovat oikein mukavaa väkeä. Silti siellä sai joka hetki tuntea, ettei kuulu sinne. Siinä alkoi pikku hiljaa vihata itseään, kun kaikki väännettiin väkisin rautalangasta ja lapsenvahtia kovasti muistuttavalla asenteella minua ohjattiin eteenpäin. Olisi ollut kiva joskus tietää, mitä ollaan tekemässä ja mihin menemässä. Tämän takia lomamatka Putouksille oli yhtä kidutusta. Jos joku käyttäytyy kuin täysi idiootti, ei kai se ole syy myös pitää häntä sellaisena?

Ympäristö

Vierailuni aikana oli kylmä kausi, jonka sanotaan olevan parasta aikaa Sambiassa. Ei satanut kertaakaan, mutta ei silti ollut älyttömän kuuma. Yöt olivat suorastaan kylmiä. Suomessa oli varmasti paljon lämpimämpi. Vasta elokuussa alkoi olla selvästi kuumempi, öisinkään ei tarvinnut enää palella. Auringonlaskut olivat kauniita – kuin suoraan Leijonakuninkaasta. Jylhäkallioitakin törrötti maasta paikka paikoin.

Vettä oli vielä jonkin verran puroissa, eivätkä kaikki kaivotkaan olleet kuivuneet. Damboille (alavalle kostealle maalle) oli muutamain paikoin rakennettu sadeveden keräysaltaita, jotka olivat vieläkin, kuin pieniä järviä. Yhdessä näin jopa veneen, mutta se oli matkan varrella Masaitiin, eikä projektialueella ollenkaan. Kaivot olivat itse asiassa aika karseita, sillä betonirenkaiden ja kaivinkoneiden puuttuessa ne olivat vain kuoppia, joissa savinen vesi lillui. Oli siellä sitten joitain parempiakin kaivoja, Kaloko Trustin rakentamia kai.

Maasto oli ”Miombo woodland”, jotain savannin ja metsän väliltä. Oli liaania ja sitruunapuuta tunnistamattomia hedelmiä. Kaksi ja puoli metrinen ruohikko peitti kaikki avoimet alueet, jotka eivät olleet jonkun pihaa tai muuten aukeaksi raivattuja. Välillä valtavat – usein tahallaan sytytetyt tulipalot tuhosivat pensaikkoa ja ruohikkoa. Olin yhtä taloni takana riehunutta paloa sammuttamassakin pienellä puunoksalla hakaten. Savu ja pöly täyttivät ilmaa jatkuvasti ja niiden hajuun ehti jo tottua.

Eteläisen pallonpuoliskon outous

Aurinko kiersi rataansa tietysti idästä länteen, mutta koukkasi pohjoisen kautta matkallaan. Vähän aikaa suuntavaistoni oli hukassa ennen kuin tajusin tuon.

Kuudelta aamulla aurinko nousi, ja kuudelta se laski. Kelloja ei erityisesti tarvittu. Pimein Afrikka oli sitten yöllä todella pimeä, sillä mitään kaupunkimaista valosaastetta ei ollut lähellä maaseudulla sijaitsevaa työpaikkaani. Tähdet näkyivät selvästi ja olivat uskomattoman hienoja. Ajan kanssa niihin alkoi sitten tottua. Silloin kun oli täysikuu, ulkona näki melkein lukea. Kuu kuitenkin katosi mystisesti pariiksi viikoksi aina täydenkuun jälkeen. Sitten se lopulta taas ilmestyi taivaalle kyljellään roikkuvana sirppinä. Tunteuttomalla tähtitaivaalla Otavakin näkyi väärin päin.

Elukat

Kalokossa eksoottisimpia eläimiä olivat tunnistamattoman lajiset pienet apinat, ehkä marakatit, joita näin Kantolon purolla. Ei ovi unohtaa kameleonttiakaan, jonka tapasin ryömimässä tien yli Mwaitwassa. Ne ovat kai yleisiä, sillä seurassani ollut henkilö ei viitsinyt edes pysähtyä katsomaan minun ottaessani innoissani valokuvaa.

Kotieläimiä, kuten vuohia, lehmiä, aaseja, koiria ja kanoja kuljeskeli vapaana melkein kaikkialla. Aaseja ja lehmiä taisi tosin olla vain Kalokossa. Toisinaan aasilauma karkasi aitauksestaan ja pariin kertaan piiritti taloni pelästyttären minut yöllä. Kanat istuivat puussa kuin orrella ja kyttäsivät ihmisten vieressä ruoantähteitä, kun nämä söivät. Myös puluja pidettiin kotieläiminä kyyhkyslakoissa. Maistuvat kuulemma kanalta. Kissat olivat harvinaisempia lemmikkejä, mutta kyllä niitäkin näki.

Hyönteismaailma teki ehkä aktiivisimmin itseään tykö. Mitä kummallisimmat ötökät tunkivat talooni kuolemaan. Niistä voisi mainita rukoilijasirkan, valtavat kuoriaiset "pikku helikopterit", kuten niitä kutsuttiin ja kämmenen kokoiset hämähäkit. Vaeltajamuurahaiset marssivat pitkinä jonoina polkujen poikki ja joskus pihallakin, mutta onneksi ne eivät tulleet taloon. Kuulin kyllä kauhutarinoita siitä, miten niin oli käynyt. Paikalla ollut englantilainen vapaaehtoistyöntekijä oli kerran herännyt siihen, kun muurahaisia oli kuhissut kaikilla talon sisäpinnoilla, muun muassa sängyssä. Termiittejäkin tapasi vähän kaikkialla. Ne rakentelivat mielivaltaisia tunnelistojaan seinille, puiden rungoille, maahan ja mihin tahansa. Isompiakin termiittikekoja oli, oikeita kukkuloita. Kesti kauan ennen kuin tajusin, että näiden kahden tyyppisten rakennusten tekijät olivat samoja ötököitä. Malariasääsket eivät onneksi tähän aikaan vuodesta olleet kovin yleisiä. Ei esiintynyt mitään sellaisia hyttysparvia, kuin suomessa.

Ihmiset ja heidän jäljet

Asumukset olivat enimmäkseen klassisia pyöreitä savitiilimajoja olkikatoilla varustettuna. Kulmikkaampaakin muotoilua näki, muun muassa siinä talossa, jossa minä asuin. Siinä oli myös savitiilikatto. Lusakassa näin jopa asbestikatkoja. Ikkunoissa oli betoniset kuviokalderit ja hyvissä tapauksissa hyttysverkot. Mitään lämmitysjärjestelmiä ei valitettavasti ollut. Kylmä tuuli puhalsi läpi huoneiden heitellen paperit pöydiltä ja uhaten sammuttaa kynttilän. Se myös kuorrutti paikat hienojakoisella tuhkalla ja pölyllä, jota sai harva se päivä lakaista olkiluudalla pölykeuhkosta kärsien. Useimmilla ihmisillä oli hiilipannut, kannettavaan grilliin verrattava laite, jota käytettiin ruoanvalmistuksen ohella myös jonkin verran lämmittämiseen. Talojen piholla oli monitoimisia keittokatoksia, joissa katto tarjosi

suojaa auringolta ja sateelta ja polven korkeudelle yltävät seinät tarjosivat istumapaikan.

Vessat, tutkimukseni ja mielenkiintoni suurin kohde, olivat rakennetut savitiilistä, kuten talotkin, tai sitten vain ruohoista ja oksista tehtynä kevytmajaversiona. Täysin seinättömiä kuoppiakin näki. Mitään viemäröintijärjestelmää ei ollut, johan se olisi maaseudulla ollut älytön. Uloste käsiteltiin hautaamalla se maahan kaivettuun kuoppaan. Koska kuoppa täyttyi usein – noin kerran vuodessa – ei maanpäällisiäkään osia viitsitty rakentaa kovin kestäviksi. Pönttöistuimia ei ollut, paitsi meidän vapaaehtoisten keittiön yhteydessä olevassa vessassa. Kaikki muut olivat kyykkymallia. Tutkimus osoitti yllättäen, että istuttavaa vessaa pidettiin paljon parempana kuin pelkkää reikää maassa. Kaupungeissa puolestaan oli ihan tavallisen oloinen vesivessajärjestelmä.

Ongelmat

Kaikki vaan osasi olla niin kirotn hankalaa. Viisumia piti päivitellä, taudit vaivasivat, kommunikointi oli työn ja tuskan takana, missään ei saanut olla rauhassa, autoista oli aina tarvittaessa bensa loppu...

Raha

Mikään, mitä teki pankkien kanssa ei oikeastaan onnistunut. Matkashekkejäni ei kukaan suostunut vaihtamaan rahaksi, koska Amerikan Expressin kanssa oli juuri vaihdettu jotain. Sitten ne kirotn matkashekit vielä varastettiin lentomatkan aikana ja menetin 620\$. Kotiin tultua piti säätää Amerikan Expressin kanssa puhelimella ja lupasivat lähettää kirjeen, joka ei vielä tätä kirjoittaessani ole tullut. Muistakaa: jos menette Sambiaan, älkää käyttäkö matkashekkejä, vaikka pankki väittäisikin niiden toimivan.

Ottoautomaatteja sentään oli ja ne jopa toimivat. Kuulin kyllä sellaisia huhuja, että joskus ne jättävät käteisen antamatta ja kirjaavat tilille, että sitä on verotettu. Niin ei sentään minulle käynyt.

Kun yksi euro on noin 4000 Kwachaa, rahan arvo vielä vaihtelee jatkuvasti, oli minua erittäin helppo huijata hinnoissa. Toisaalta sain pihiskohtauksen aina kun olisi pitänyt ostaa jotain. Jos teekupista joutuu maksamaan 6000 rahayksikköä, niin tuntuuhan se kauhealta.

Taudit

Malariaa en onnekseni saanut. Lääkkeet toimivat, eikä niitä hyttysiäkään joka paikassa inissyt. Sängyn ylle viritettävä hyttysverkko on sen verran nerokas keksintö kanssa, että siitä varmaan oli jotain hyötyä. Projektiassistenttini kyllä sairastui Malariaan heti Viktorian putouksilta palattuamme (siellä olikin kosteampaa ja enemmän sääksiä), ja oli viikon kuumeessa.

Itse kärsin epämääräisestä flunssasta pari kertaa, ja ripulista aina silloin kun ei olisi pitänyt. Kerran sain kai jonkin ruokamyrkytyksen seurauksena rajun

oksennustaudin. Taisi siinä olla nestehukan takia hengenlähtö lähellä. Onneksi naapurini pelastivat minut tuomalla suolasokeriliuosta. Itse en päässyt liikkuman enkä siis sitä tekemään. Hirveältä se silti maistui. Sain hörppiä sitä useampaan otteeseen myöhemminkin.

Matkustus

Tiet Sambiassa ovat hieman erilaisia kuin Suomessa. Kaupungeissa ja niiden välillä kulkee asfalttiteitä, jotka ovat oikein hyviä, mutta projektialueen sisällä, täydessä puskassa, oli vain kuopista koostuvia hiekkateitä. Autossa istuminen oli aktiivista toimintaa kun yritti olla lyömättä päätänsä kattoon. Lavalla istuminen olikin hausempaa. Mutta ongelmat eivät liittyneet teiden kuntoon, sillä kuivalla säällä ne olivat silti mahdollisia ajaa. Ongelma oli siinä, että lähteminen mihin tahansa kesti kauan aikaa ja usein ei päästy mihinkään, sillä bensa oli varikolta loppunut. Turhaa autolla ajamista pyrittiin viisaasti välttämään ja sana kimppekyyti sai uuden merkityksen, kun autot tungettiin aina niin täyteen porukkaa kuin suinkin saatiin kokoon metsästettyä. Tai näin useimmin, kyllä melkein tyhjänkin ajokin kyydissä tuli pari kertaa oltua. Liikenne muuten kulkee siellä vasemmalla puolella, mikä teki minusta kaupungeissa liikenneturvallisuusriskin ja aiheutti pelkotiloja, kun kiidettiin "väärällä" puolella tietä tuhatta ja sataa.

Polkupyörät sitten ostin autoilun tarpeen vähentämiseksi. Se oli vaan liian myöhäistä, kun suurin osa lomakkeista oli jo täytetty, eikä asiaa niille kaukaisimmille paikkakunnille enää juuri tullut.

Lentokoneella en ollut ennen matkustanut. Se oli aika jännittävää, ja maasta irtautuminen on hieno tunne. Taisin näyttää jotenkin terroristilta, kun jouduin (ainakin omien havaintojeni mukaan) turvatarkastukseen paljon useammin kuin muut. Helsingissä minut tutkittiin tarkkaan ennen lähtöä. Lontoossa veivät pinkit paperisakseni, jotka ovat olleet minulla kolmannelta luokalta lähtien. Ajattelivat varmaan, että hiivin ohjaamoon, asetan sakset kapteenin kaulalle ja uhkaan leikata, jollei hän heti käänny ja palaa Suomeen. Lusakassa ei tullessa viety mitään, mutta lähtiessä pöllivät penaalistani harpin. Johannesburg sai pisteet, kun ei tuntunut huomioivan minua mitenkään, mutta se olikin vain hämäystä. Matkatavarani jäivät matkalle, viipyivät J-burgissa pari viikkoa ja menettivät osan sisällöstään. Lontoossa toista kertaa ollessa veivät liimatuubin. Helsingissä eivät palatessa tehneet mitään. Siellä vain kaikki matkustajat joutuivat kiertelemään ihme reittejä EU-kokousten takia. Pisteenä In päälle sain välittömästi Sambiasta lähdettyäni taas yhden turistiripulin ja kärsin tuskaa turbulenssin heitellessä konetta. Tulikohan valitettua tarpeeksi?

Katso ottamiani Sambia-kuvia osoitteessa

http://www.care2.com/c2c/photos/view/144/456822326/From_Zambia/